

the principle of consciousness in the organization of psychological and pedagogical support for high school students with mental disorders]. *Osvita osib z osoblyvymy osvritnmy potrebamy: shliakhy rozbudovy*, 24, 164-179. <https://surl.li/whyqyz> [in Ukrainian].

9. Ostrovska, K.O. (2004). *Terapiia i navchannia autychnykh ditei* [Therapy and education of autistic children]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy*, 1(3), 528–534. [in Ukrainian].

10. Synev, V.M., & Shulzhenko, D.I. (2012). *Osoblyvosti umovy sotsializatsii ditei z autystychnymy porushenniamy* [Peculiarities of the socialization conditions of children with autistic disorders]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, 21, 251-255. [in Ukrainian].

11. Syneva, E.P. (1995). *Aktualni pytannia sotsialnoi adaptatsii osib z hlybokymy porushenniamy zoru* [Current issues of social adaptation of people with profound visual impairments]. *Invalid i suspilstvo: problemy intehratsii*, 1, 7-9. [in Ukrainian].

12. Tatyanchikova, I.V. (2012). *Sotsializatsiia ditei z intelektualnymy vadamy yak pedahohichna problema* [Socialization of children with intellectual disabilities as a pedagogical problem]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky*, 3, 227-236. [in Ukrainian].

13. Turchynska, K.M. (1976). *Proforiientatsiia v dopomizhnii shkoli* [Career guidance in a special school]. *Kyiv. Radianska shkola*. [in Ukrainian].

14. Goncharenko, S. U. (2017). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. *Kyiv*. [in Ukrainian].

15. Khokhlina, O.P. (2015). *Formuvannia diialnosti yak zasib sotsializatsii uchniv z porushenniamy intelektualnoho rozvytku* [Formation of activity as a means of socialization of students with intellectual disabilities]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, 30, 332-337. [in Ukrainian].

УДК 376-056.264:159.922-053.5

Ольга Невмержицька,

викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

E-mail: o.nevmerzhytska@kubg.edu.ua

ORCID ID 0009-0006-5275-3153

Researcher ID https://www.researchgate.net/profile/Olga-Nevmerzicka?ev=hdr_xprf

Olga Nevmerzhitska,

Lecturer, Department of Special and Inclusive Education,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
вулиця Бульварно-Кудрявська, 18/2,
м. Київ, 04053, Україна.

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Bulvarno-Kudryavska Street, 18/2,
Kyiv, 04053, Ukraine.

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД УРІ БРОНФЕНБРЕННЕРА У РАНЬОМУ ЛОГОПЕДИЧНОМУ ВТРУЧАННІ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

BRONFENBRENNER'S ECOLOGICAL APPROACH IN EARLY SPEECH-LANGUAGE INTERVENTION FOR CHILDREN WITH SPEECH DIFFICULTIES

Анотація. У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування екологічного підходу Урі Бронфенбреннер у системі раннього логопедичного супроводу дітей з мовленнєвими труднощами. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності раннього втручання через урахування комплексного впливу середовищних чинників на розвиток мовлення дитини. У роботі проаналізовано сучасні наукові підходи до організації раннього втручання, зокрема перехід від вузько клінічних моделей до сімейно-центрованих та міждисциплінарних практик.

Розкрито сутність екологічної теорії розвитку, відповідно до якої дитина розглядається як активний учасник взаємодії з багаторівневою системою середовища: мікросистемою (сім'я, найближче оточення), мезосистемою (взаємозв'язки між освітнім і сімейним середовищем), екзосистемою (соціальні інституції та умови життя), макросистемою (культурні цінності та суспільні норми) та хроносистемою (часові зміни і життєві події). Обґрунтовано, що мовленнєві порушення доцільно розглядати, як результат взаємодії дитини з цими рівнями середовища, що визначає необхідність комплексного підходу до логопедичної допомоги.

У статті визначено ключові принципи екологічно орієнтованого логопедичного супроводу, серед яких: активне залучення родини до корекційного процесу, інтеграція логопедичних завдань у повсякденну діяльність дитини, урахування соціокультурного контексту та ресурсів громади, забезпечення міждисциплінарної взаємодії фахівців. Особливу

увагу приділено ролі природного середовища як ефективного простору для формування мовленнєвих навичок.

Підкреслено значення екологічного підходу в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема пандемії та воєнного стану, що впливають на безперервність логопедичного супроводу та потребують адаптації форм роботи з дитиною і родиною.

Зроблено висновок про доцільність інтеграції екологічного підходу у практику раннього логопедичного втручання як засобу підвищення ефективності розвитку мовлення та соціалізації дитини. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з розробленням практичних моделей впровадження цього підходу.

Ключові слова: екологічний підхід; Урі Бронфенбреннер; раннє втручання; логопедичний супровід; мовленнєві труднощі; мовленнєвий розвиток; раннє логопедичне втручання; мікросистема; мезосистема; екзосистема; макросистема; хроносистема; сімейно-центроване втручання; міждисциплінарна взаємодія; природне середовище; соціокультурний контекст.

Abstract. This article provides a theoretical and methodological justification for Urie Bronfenbrenner's ecological approach within the framework of early speech-language therapy for children with speech difficulties. The relevance of this study stems from the need to enhance the effectiveness of early intervention by taking into account the complex influence of environmental factors on a child's speech development. The paper analyzes contemporary scientific approaches to organizing early intervention, particularly the shift from narrowly clinical models to family-centered and interdisciplinary practices.

It explores the essence of ecological developmental theory, according to which the child is viewed as an active participant in interactions with a multilevel environmental system: the microsystem (family, immediate surroundings), the mesosystem (interrelationships between the educational and family environments), the exosystem (social institutions and living conditions), the macrosystem (cultural values and social norms), and the chronosystem (temporal changes and life events). It is argued that speech disorders should be viewed as a result of the child's interaction with these levels of the environment, which necessitates a comprehensive approach to speech-language therapy.

The article identifies the key principles of an eco-oriented speech-language therapy approach, including: actively involving the family in the therapeutic process; integrating speech-language therapy tasks into the child's daily activities; taking into account the sociocultural context and community resources; and ensuring interdisciplinary collaboration among specialists. Particular attention is paid to the role of the natural environment as an effective space for the development of speech skills.

The importance of the ecological approach is emphasized in the context of contemporary social challenges, particularly the pandemic and martial law, which affect the continuity of speech-language therapy and require adaptation of methods for working with the child and family.

The conclusion is drawn regarding the advisability of integrating the ecological approach into the practice of early speech-language intervention as a means of enhancing the effectiveness of a child's speech development and socialization. Prospects for further research related to the development of practical models for implementing this approach are outlined.

Key words: ecological approach; Uri Bronfenbrenner; early intervention; speech-language therapy; speech difficulties; speech development; early speech-language intervention; microsystem; mesosystem; exosystem; macrosystem; chronosystem; family-centered intervention; interdisciplinary collaboration; natural environment; sociocultural context.

Актуальність дослідження. Раннє логопедичне втручання є важливим етапом підтримки дітей із труднощами мовлення, оскільки своєчасний логопедичний вплив сприяє формуванню комунікативних, когнітивних та соціальних навичок. Ефективність таких стратегій значною мірою залежить від умов, у яких відбувається навчання та розвиток дитини. Традиційні моделі логопедичного втручання часто зосереджуються на індивідуальних заняттях у кабінеті або в освітньому просторі, при цьому ігноруючи вплив природного та соціального середовища, у якому дитина щодня перебуває та розвивається. В останні роки все більшого значення набуває екологічний підхід, який розглядає дитину як частину складної системи взаємодії з природним, соціальним та культурним середовищем.

Екологічний підхід у логопедичному супроводі дозволяє враховувати не лише індивідуальні особливості дитини, а й вплив сімейного середовища, соціальних взаємодій, природного та культурного контексту на формування мовлення. Таким чином, інтеграція екологічної моделі у практику раннього втручання відкриває нові перспективи для оптимізації розвитку мовленнєвих навичок і підвищення ефективності логопедичної допомоги.

Тому, наразі у науково-педагогічній практиці, зростає інтерес саме до екологічного підходу, який розглядає розвиток дитини, як результат взаємодії з комплексом факторів середовища: сім'єю, однолітками, освітніми та

природними контекстами. Все більше науковців та практиків розглядають цей напрям, як найбільш ефективний в контексті раннього логопедичного втручання. Але проблема полягає у відсутності чіткої методології впровадження екологічного підходу в ранній логопедичний супровід та в недостатньому висвітленні його впливу на мовленнєвий розвиток дитини. Таким чином актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю дослідити принципи екологічного підходу в контексті раннього логопедичного втручання, визначити чинники природного, соціального та сімейного середовища, що сприяють розвитку мовлення, та запропонувати практичні рекомендації для інтеграції екологічного підходу у роботу логопеда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема раннього втручання у світовій науці досліджується з середини минулого сторіччя. Багато дослідників висвітлюють важливість періоду від народження до 3-4 років для гармонійного розвитку людини. Але особлива увага приділяється саме дітям, які мали труднощі при народженні або в ранній період життя. Система раннього втручання виникла на основі досліджень розвитку дитини та базується на сімейно – центрованому підході, ранньому виявленні порушень розвитку дитини, міждисциплінарній команді, роботи в природньому середовищі. Чимало досліджень також проведено вітчизняними науковцями. Лопатинська Н.А. 2023 розглядає становлення та розвиток системи раннього втручання в Україні. [1,2] Кукуруза Г.В. 2017 у своїх дослідженнях аналізує принципи та зміст раннього втручання у дітей з особливими потребами.[3] Манько Н.В. 2008 дослідила та довела важливість діагностики та раннього логопедичного втручання, як основу повноцінного розвитку дитини.[4] Конопляста С.Ю. 2011 описує структуру логопедичного супроводу родин дітей, що базується на принципах міждисциплінарного підходу.[5] Скрипник Т.В.2017 у своїх дослідженнях ґрунтовно висвітлює стандарти надання послуги раннього втручання, підкреслює важливість природного середовища для раннього розвитку дитини, а також розкриває особливості розвитку системи раннього втручання, її організацію, основні методи та технології надання цієї послуги в Україні[6].

Проблему раннього втручання вивчали і закордонні вчені Лорен Е Бланн 2005; Джеральдін Доусон 2008; Guralnick, M. J.2001; Morgan, C., Fetters, L., Adde, L., Badawi, N., Bancale, A., Boyd, R. N., . & Novak, I. 2021. Gilliland, S., & Gillispie, C описують перехід від періоду немовля до послуги раннього втручання.[7].Diny Kristianu Wardanu пише про ефективність стратегій раннього втручання у підтримці психічного здоров'я та соціального розвитку дітей раннього віку за допомогою якісного підходу. [8] Kristen Tollan у своєму дослідженні описує переваги системи раннього втручання.[9].

У своїх роботах науковці розглядають різні теорії та принципи раннього втручання. Наприклад - теорія прив'язаності описана Джоном Боулбі. Але нас зацікавила саме теорія екологічних систем Урі Бронфенбреннера, який розглядає розвиток людини у сукупності систем, яка включає культурні, соціальні, економічні та політичні елементи, та не обмежується лише психологічним компонентом. Теоретичні положення екологічного підходу створюють концептуальне підґрунтя для сучасних логопедичних стратегій, орієнтованих на цілісний розвиток дитини. З позицій цієї теорії мовленнєві труднощі розглядаються не лише як індивідуальна особливість, а як результат взаємодії дитини з різними рівнями середовища – від найближчого сімейного оточення до ширших соціокультурних контекстів. Відповідно, ефективність логопедичного супроводу значною мірою залежить від врахування впливу мікросистеми (сім'я, заклад освіти), мезосистеми (взаємодія між родиною та фахівцями), екзосистеми (соціальні служби, освітня політика) та макросистеми (культурні норми, суспільні уявлення про мовлення та розвиток).

Аналіз попередніх досліджень свідчить про поступовий перехід від вузько клінічного підходу до міждисциплінарних і сімейно-центрованих моделей втручання. Зокрема, сучасні логопедичні стратегії передбачають активне залучення батьків, як рівноправних учасників логопедичного супроводу, використання природного середовища дитини для формування мовленнєвих навичок, а також інтеграцію логопедичних цілей у повсякденну діяльність. Важливого значення набуває індивідуалізація втручання з урахуванням соціокультурних особливостей родини та ресурсів громади.

Таким чином, екологічний підхід розширює можливості логопедичної практики, орієнтуючи її на системність, контекстуальність і партнерство з родиною. Це дозволяє підвищити ефективність раннього втручання та забезпечити сталі результати розвитку мовлення дитини в природних умовах її життєдіяльності.

Мета статті – здійснити теоретико-методологічне обґрунтування екологічного підходу Урі Бронфенбреннера у ранньому логопедичному супроводі дітей з мовленнєвими труднощами, розкрити його змістові характеристики, принципи та структурні компоненти, а також визначити ефективність впровадження в умовах міждисциплінарної взаємодії з урахуванням впливу мікро- та макросоціального середовища на мовленнєвий розвиток дитини.

Процедура дослідження. Дослідження здійснювалося у форматі теоретичного аналізу наукових джерел, що ґрунтується на положеннях екологічної теорії розвитку Урі Бронфенбреннера. Проведено відбір, систематизацію та узагальнення наукових праць у галузях логопедії, психології розвитку та спеціальної педагогіки.

У процесі дослідження використано методи аналізу, синтезу, порівняння та систематизації для зіставлення традиційного й екологічного підходів до розуміння порушень мовлення у дітей раннього віку. Особливу увагу приділено характеристиці рівнів середовища та їх впливу на мовленнєвий розвиток дитини.

Узагальнення результатів дало змогу обґрунтувати доцільність застосування екологічного підходу в ранньому логопедичному супроводі та визначити його ключові принципи. На основі проведеного аналізу розроблено практичні рекомендації для фахівців, спрямовані на організацію ефективного раннього логопедичного втручання з урахуванням впливу сімейного, соціального та освітнього середовища. Зокрема, акцентовано на необхідності залучення батьків до логопедичних стратегій, інтеграції логопедичної допомоги в природні життєві ситуації дитини та міждисциплінарної взаємодії спеціалістів.

Результати дослідження. Під час проведення дослідження нами були застосовані методи аналізу та синтезу наукової літератури. Нами було проаналізовано наукову роботу Урі Бронфенбреннера та розроблені практичні

рекомендації. Ми дослідили також і традиційні підходи, які переважно розглядали труднощі мовлення, як наслідок окремих дефіцитів – біологічних, психологічних, нейрофізіологічних. В процесі формування ставлення до дітей з особливими потребами ми можемо спостерігати розвиток різних моделей, зокрема медичної та соціальної. Вони були зумовлені думкою суспільства, соціальними та політичними умовами та довгий час впроваджувались по відношенню до дітей з особливими освітніми потребами. Т. Скрипник у своєму дослідженні описує різні моделі, в тому числі і медичну модель, де основним напрямком є вплив на порушення або лікування хвороби. Ця модель спрямована на діагноз та не приймає до уваги інші сторони життя особи з особливостями розвитку. Соціальна модель наголошує на соціальні бар'єри та приналежність людини з особливими потребами до наявних у суспільстві стереотипів.[6]. Але суспільство розвивається та трансформується. Науковці шукають нові шляхи і зараз ми можемо говорити про те, що процеси надання послуг раннього втручання охоплюють всі компоненти сталого розвитку особи з та сприяють гармонійному формуванню особистості.

В нашому дослідженні ми намагалися розкрити саме актуальність логопедичного аспекту послуги раннього втручання. І, на нашу думку, саме екологічна модель Урі Бронфербенера може допомогти у розкритті потенціалу дитини з труднощами мовлення.

Урі Бронфербеннер у своєму дослідженні піднімає питання важливості впливу середовища на дитину. Автор розглядає саме соціальне середовище, як біоекологічну систему, які опосередковано впливає на становлення дитини, як особистості. Автор пише про те, що якщо один член системи зазнає змін у розвитку, інший ймовірно також це зробить. Дослідник пропонує розділити середовище на п'ять систем:

– Мікросистема. Це найближче коло дитини, яке включає родину, дитячий садок, однолітків, середовище, де дитина знаходиться.

– Мезосистема. Це система, яка має зв'язки з соціальним оточенням дитини-садок, школа.

- Екзосистема. Це зовнішні умови навколишнього середовища, які лише опосередковано впливають на розвиток дитини.
- Макросистема. Це більший культурний контекст – культура, національні особливості, менталітет родини, якій теж має вплив на особистість.
- Хроносистема. Хронологія екологічних подій та переходів протягом життя.

Відповідно до цих систем ми можемо побудувати структуру раннього логопедичного втручання, враховуючи аспекти цих систем. [10].

Урі Бронфенбреннер у своєму дослідженні окреслює, що відносини виникають, коли одна людина в певному середовищі звертає увагу на діяльність інших або бере участь у діяльності. Для дитини, яка має мовленнєві труднощі саме середовище є важливим компонентом розвитку мовлення.

Урі Бронфенбреннер, описуючи середовище дитини, наголошує, що дії важливі, коли їх демонструють інші, присутні в цьому середовищі, вони є джерелом прямого впливу безпосереднього оточення на психологічний розвиток дитини. [11] Розробляючи певні логопедичні стратегії – фахівець повинен враховувати систему найближчого оточення дитини, як один з потужних факторів логопедичного впливу. І це в екологічному підході Урі Бронфенбреннера буде перше коло – мікросистема.

Тому, при логопедичному втручання в мікросистемі дуже важливим є підтримка, як родини, так і безпосередньо дитини на шляху подолання мовленнєвих труднощів. При розробці логопедичних стратегій ми обов'язково будемо враховувати психологічний стан родини. Логопеду важливо донести на цьому етапі результати оцінювання мовлення дитини, перспективи, важливість приєднання до команди інших фахівців. Кожна родина має свій внутрішній зміст і допомоги потребує не тільки дитина, яка має особливі освітні потреби, а і родина. Жоден член родини не може бути ізольований від сімейної системи. Конопляста С.Ю., у своїх дослідженнях пише про важливу роль родини при логопедичному супроводі дитини з мовленнєвими труднощами. Науковиця дослідила проблему та обґрунтувала, що включення батьків у організований

логоінформативний простір забезпечило підвищення мотиваційної потреби батьків. [5].

Саме в мікросистемі родина може допомогти дитині розкритися, почуватися в безпеці, отримувати необхідну підтримку та розуміння. І фахівцям – логопедам дуже важливо при реалізації логопедичних стратегій враховувати цей чинник. Це може бути:

- первинна консультація, де родина отримує певні знання про стан мовлення дитини;

- повторні консультації, на яких фахівець узгоджує з батьками окремі моменти логопедичного супроводу;

- рекомендації, які спрямовані закріплення навичок отриманих дитиною на заняттях та у домашньому середовищі;

- рекомендації по організації середовища для виконання завдань в домашніх умовах;

- рекомендації по режимним моментам під час прогулянки, на майданчику тощо.

Також Урі Бронфенбреннер наголошує, що окрім сімейного середовища дитини ми повинні враховувати ще і дитячий заклад, який слугує контекстом для розвитку дитини. У екологічному підході дослідник пише про те що затримку розвитку внаслідок перебування в закладі можна запобігти або скасувати, помістивши дитину у середовище, яке має певні характеристики: фізичне середовище, що пропонує можливості для пересування та містить предмети, які дитина може використовувати у спонтанній діяльності, наявність дорослих, які взаємодіють з дитиною в різноманітних заходах та наявність батьківської фігури, з якою дитина може розвинути тісний зв'язок [11].

Якщо ми говоримо в контексті дітей з труднощами мовлення, то саме освітнє середовище – дитячий заклад буде важливою ланкою для логопедичної роботи. Відштовхуючись від підходу Урі Бронфенбреннера потрібно забезпечити дітям з мовленнєвими труднощами саме таке середовище, де б дитина відчувала себе більш розкутою, безпечною та змогла б висловлювати свої відчуття відкрито.

Наступною системою екологічного підходу є мезосистема. Основна мета цієї системи – це взаємодія між батьками та закладом освіти [11]. При ранньому втручання ми можемо говорити про взаємодію батьків з дошкільним закладом, навчально-розвитковими центрами. Головна ідея цієї системи спілкування між батьками та педагогами. Батьки беруть активну участь у житті навчального закладу, вивчають проблеми освітнього процесу, відвідають батьківські зустрічі, консультації на яких логопед або інший фахівець розповідає про успіхи дитини, або труднощі. І саме ця взаємодія є прикладом підтримки мезосистеми та підкреслює важливість освіти.

Також в рамках цієї системи важливим є долучення батьків до різних заходів у освітньому процесі – участь у святах, ранках, виставах. Це призводить до того, що діти почуваються більш підтриманими та залученими до освітнього процесу.

Сімейні цінності родин можуть впливати не тільки на конкретну дитину, а і на групу однолітків, на їх соціальний розвиток. Це є важливим моментом для дітей з мовленнєвими труднощами, тому що іноді відсутність можливості спілкуватися з однолітками може бути великою проблемою для комунікації дитини у соціумі.

Одним з ключових моментів в мезосистемі є стосунки родини та медичних працівників. В системі раннього втручання діти з особливими освітніми потребами постійно стикаються з медичними обстеженнями, лікарями, медичними процедурами. І ми можемо стверджувати, що міцні, довірливі стосунки між родиною та медичними працівниками сприяють благополуччю дитини. Відкрите спілкування, участь батьків у прийнятті медичних рішень призводять до кращих результатів стану здоров'я дитини.

Підсумовуючи вище зазначене ми можемо стверджувати, що мезосистема пов'язує між собою різні середовища дитини – мікросистеми. Тому саме тут важливим є встановлення спільних цілей між батьками та фахівцями для розвитку дитини, відкритого спілкування та готовності поважати та розуміти різні точки зору, співпрацювати, вміти вирішувати конфлікти, пошук компромісів. Все це створює послідовну та підтримуючу мезосистему.

Розуміючи це, батьки можуть використовувати зв'язки для повноцінного розвитку усіх сторін особистості дитини, подолання мовленнєвих труднощів, покращення соціалізації дитини, більш якісної комунікації дитини в освітньому середовищі.

Наступна частина екологічного підходу Урі Бронфенбреннера є екзосистема. Виходячи з тверджень дослідника екзосистема – це середовище, яке опорядковано впливає на розвиток дитини, незважаючи на те, що люди та оточення може і не бути залученою до цього. Прикладом може бути робота батьків, різні громадській організацій, органи місцевого самоврядування [11].

Це середовище відіграє значну роль, тому що може впливати, як позитивно так і негативно. Прикладом може бути наявність чи відсутність роботи у батьків. Якщо один з батьків лишиться роботи, то родина може залишитись без ресурсів для продовження роботи з фахівцями. В реаліях сучасного життя це достатньо суттєвий фактор. Діти з особливими освітніми потребами, мовленнєвими труднощами потребують довготривалих програм логопедичного впливу, які не завжди можуть фінансуватися державою. Основні витрати лягають на плечі батьків і тому зміни в роботі батьків можуть перервати або зменшити роботу дитини з фахівцями, що в свою чергу приведе до уповільнення прогресу у розвитку дитини. Також емоційний стан батьків може теж негативно впливати на дитину.

Якщо говорити про позитивні сторони. то наприклад, гнучкий графік роботи батьків, можливість працювати онлайн, підтримка співробітників може дозволити батькам більше приділяти часу на розвиткові заняття з дитиною, мати достатньо ресурсів та бути емоційно стабільними, що в свою чергу буде ефективно впливати на розвиток особистості.

Також можемо відмітити і наявність або відсутність громадських організацій, які можуть надавати допомогу родинам з дітьми які мають мовленнєві труднощі. Наявність медичних установ, достатня кількість фахівців, можливість отримувати консультації та проводити лікування, диспансеризацію також опосередковано впливає на розвиток дитини. Сюди ми можемо віднести і

наявність та доступність соціальних послуг, систем підтримки, програм соціального забезпечення, що в свою чергу буде впливати на добробут в родині.

Органи місцевого самоврядування можуть допомагати створенні безпечної фізичної безбар'єрності для дитини з особливими потребами – пандуси, поручні, широкі двері, спеціальні доріжки тощо. І це теж буде важливим впливом на розвиток дитини [11].

Також окремо можемо виділити дію цифрових технологій на процес розвитку особистості. У сучасному світі люди все частіше використовують соціальні мережі, медіа ресурси. Вони інтегрувалися в наше життя і тому теж можуть бути частиною екзосистеми та мати вплив на формування мовлення дитини, на спілкування з дитиною, на становлення дитини.

Основною концепцією екзосистеми є те, що середовище з яким дитина не стикається все одно має достатнє значення для формування комунікації, спілкування та соціалізації дитини з мовленнєвими труднощами.

Далі ми розглянемо макросистему. Макросистема, за визначенням Урі Бронфенбреннера, – це узагальнені характеристики мікросистеми, мезосистеми, екзосистеми для певної культури і містить такі системи, як економічна, соціальна, освітня, правова та політична системи [11]. В цій системі відображено цінності, ідеології та закони суспільства чи культури, і який живе дитини.

Сьогодні в Україні на рівні макросистеми можна виокремити такі ключові цінності:

- цінність свободи та гідності;
- інклюзія та рівність можливостей;
- підтримка родини як ключового середовища розвитку дитини;
- освітні цінності;
- соціальна згуртованість та взаємо підтримка;
- повага до національної ідентичності та культури.

На нашу думку, важливим в цій системі є організація логопедичного стратегій з урахуванням культурних цінностей родин. Це ми можемо зробити підбираючи мовленнєвий матеріал для занять на основі історичного та культурної спадщини нашого народу – казки, прислів'я, приказки, пісні тощо.

Впроваджувати під час занять повагу до національних та історичних цінностей, підкреслювати важливість української ідентичності.

Останню п'яту систему дослідник додав пізніше і вона охоплює часову лінію людини, певні переживання людини на певних етапах її життя, та вплив історичних подій на природне середовище дитини. Це хроносистема. В ній важливим є вплив зовнішніх факторів таких, як особливості певних періодів в розвитку дитини, зміни у життєвих обставинах родини, технологічний прогрес, глобальні пандемії, війни тощо [11].

Дослідник розглядає хроносистему на рівні:

– мікро - часу. Це дії, яка дитина робить в певний та конкретний час. Різноманітна діяльність, увага саме в момент навчання чи опануванням навичкою. Наприклад ознайомлення з певними звуками під час логопедичної роботи;

– мезо - часу. Під час цього дитина опановує та закріплює певну навичку протягом днів, тижнів. Наприклад, використовує жести, слова, фрази, які навчилась під час заняття з логопедом в природньому середовищі;

– макро - часу. Це використання та покращення мовлення протягом тривалості життя дитини.

Ця система є сильною стороною всього екологічного підходу, бо дає зрозуміти, що розвиток дитини не може бути статичним. Він напряду залежить від часу та подій в історичному аспекті та підкреслює значущість індивідуального сприйняття змін у середовищі під впливом різних історичних подій.

Прикладом впливу хроносистеми на розвиток дитини може буде пандемія коронавірусу у 2020-2022 роках. Тоді фахівці стикнулися з серйозними викликами в наданні логопедичної допомоги. Ми були змушені перейти на онлайн навчання і це було доволі складно з дітьми які мали особливі потреби. І дитина і родина підлаштовувались під новий формат занять. Особливо складно це було зробити саме при ранньому логопедичному втручанні. Тоді основну роль при навчанні брали на себе батьки – виконуючи дома рекомендації фахівців. В цьому випадку ми бачимо зміну в природньому середовищі дитини, зменшення

кола спілкування, порушення звичайних звичок, що не може не вплинути на дитину з мовленнєвими труднощами.

Сьогодні українські фахівці теж проходять складний етап – надання послуги раннього логопедичного втручання в умовах війни. Саме зараз родини дітей з особливими потребами можуть відчувати труднощі на рівні хроносистеми. Бо війна – це глобальний історичний фактор, який змушує переглядати всі аспекти життя родини, яка виховує дитину з мовленнєвими труднощами. Родини стикаються з вимушеним переселенням, порушенням системи логопедичної роботи, що призводить до гальмування розвитку мовлення дитини, формування нового природного середовища, труднощі адаптації та інші негативні впливи на соціальні взаємодії. Тому дуже важливим та актуальним є підтримка батьків саме на цьому рівні, допомога в організації логопедичних занять, підтримка неперервності логопедичного впливу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що екологічний підхід, розроблений Урі Бронфенбреннером, є ефективною методологічною основою для організації раннього логопедичного супроводу дітей з мовленнєвими труднощами. Його ключова ідея – розгляд розвитку дитини як результату взаємодії з багаторівневою системою середовища – дає змогу вийти за межі вузько клінічного підходу та забезпечити цілісність логопедичного впливу.

Установлено, що мовленнєвий розвиток дитини визначається не лише індивідуальними особливостями, а й впливом різних систем впливу: мікросистеми, мезосистеми, екзосистеми та макросистеми, а також хроносистеми, яка враховує часові зміни та життєві події. Такий підхід забезпечує розуміння мовленнєвих порушень як комплексного явища, що формується під впливом різноманітних середовищних факторів.

В нашому дослідженні ми довели доцільність інтеграції екологічного підходу в практику раннього логопедичного втручання, що передбачає:

- активне залучення родини до корекційно-розвивального процесу;
- організацію логопедичної допомоги в природному середовищі дитини;
- міждисциплінарну взаємодію фахівців;

- урахування соціокультурних та економічних умов розвитку дитини;
- забезпечення безперервності логопедичного супроводу в умовах соціальних викликів.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні рекомендацій для логопедів щодо організації ефективного раннього втручання з урахуванням впливу середовища, що сприяє підвищенню результативності формування мовленнєвих навичок і соціальної адаптації дитини.

Водночас виявлено недостатню розробленість прикладних механізмів впровадження екологічного підходу в логопедичну практику, що зумовлює необхідність подальших наукових пошуків.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у:

- розробленні чітких технологій інтеграції екологічного підходу в систему раннього втручання;
- емпіричному дослідженні ефективності екологічно орієнтованих логопедичних програм;
- вивченні впливу окремих рівнів середовища на динаміку мовленнєвого розвитку;
- створенні методичних рекомендацій для роботи в умовах кризових ситуацій (зокрема, воєнного стану та вимушеної міграції);
- адаптації міжнародного досвіду до умов сучасної України.

Отже, екологічний підхід відкриває нові можливості для модернізації системи раннього логопедичного супроводу, орієнтуючи її на системність, партнерство та контекстуальність, що відповідає сучасним викликам та потребам розвитку дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопатинська, Н. А., & Зборовська, О. П. (2023). Становлення та розвиток системи раннього втручання в Україні. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, (15(33)), с.1309.

2. Лопатинська Н. А. Технологія абілітації і реабілітації порушень мовлення дітей раннього віку у системі раннього втручання. In Baltic International Academy; International

scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society»: conference proceedings, Baltija Publishing, Riga, Latvia. 2022, July. pp. 357-360.

3. Кукуруза, Г. В., & Кравцова, А. М. (2017). Раннє втручання як система фасилітації розвитку дитини з психомоторними порушеннями. *Медична психологія*, 12(3), 44–47.

4. Манько, Н. В. (2008). *Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: Науково-методичний посібник*. КНТ.

5. Конопляста, С. Ю., & Кисличенко, В. А. (2011). Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, (17), 105–107.

6. Сухіна І., Риндер І., Скрипник Т. С 91 Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом: посібник / І. Сухіна І. Риндер, Т. Скрипник / за ред. Сухіної І.В. – Київ-Чернівці: «Букрек», 2017. – 192 с.

7. Gilliland, S., & Gillispie, C. (2025, October 7). *Protecting infant health: Closing early intervention service gaps*. New Practice Lab & Early & Elementary Education. https://www.researchgate.net/publication/397962174_Protecting_Infant_Health_Closing_Early_Intervention_Service_Gaps

8. Wardan, D. K. (2024). Early intervention strategies to support mental health and social development in children. *International Journal of Education and Humanities*, 4(3), 256–265. [https://doi.org/10.58557/\(ijeh\).v4i3.238](https://doi.org/10.58557/(ijeh).v4i3.238)

9. Tollan, K., Jezrawi, R., Underwood, K., & Janus, M. (2023). A review on early intervention systems. *Current Developmental Disorders Reports*, 10, 147–153. <https://doi.org/10.1007/s40474-023-00274-8>

10. Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2007). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (pp. xx–xx). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>

11. Guy-Evans, O. (2024, August 19). *Bronfenbrenner's microsystem theory*. Simply Psychology. <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>

REFERENCES

1. Lopatynska, N. A., & Zborovska, O. P. (2023). Stanovlennia ta rozvytok systemy rannoho vtruchannia v Ukraini. Perspektyvy ta innovatsii nauky (Serii «Pedahohika», Serii «Psykhohohiiia», Serii «Medytsyna»). [Formation and development of the early intervention system in Ukraine. *Prospects and innovations of science (Series «Pedagogy,» Series «Psychology,» Series «Medicine»)*], (15(33)), s.1309. [in Ukrainian].

2. Lopatynska N. A. Tekhnohohiiia abilitatsii i reabilitatsii porushen movlennia ditey rannoho viku u systemi rannoho vtruchannia. [Technology of habilitation and rehabilitation of speech

disorders in early childhood within the early intervention System]. In Baltic International Academy; International scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society»: conference proceedings, Baltija Publishing, Riga, Latvia. 2022, July. pp. 357-360. [in Ukrainian].

3. Kukuruz, H. V., & Kravtsova, A. M. (2017). Rannie vtruchannia yak systema fasylytatsii rozvytku dytyny z psikhomotornymy porushenniamy. *Medychna psikhohohiia*, [Early intervention as a system for facilitating the development of a child with psychomotor disorders. *Medical psychology*], 12(3), 44–47. [in Ukrainian].

4. Manko, N. V. (2008). Diahnastyka ta korektsiia movlennievoho rozvytku ditei rannoho viku: Naukovo-metodychnyi posibnyk. KNT. [*Diagnosis and correction of speech development in early childhood: Scientific and methodological guide. KNT*]. [in Ukrainian].

5. Konopliasta, S. Yu., & Kyslychenko, V. A. (2011). Lohopedychnyi suprovid simi, v yakii vykhovuietsia dytyna z porushenniamy movlennia. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psikhohohiia, [Speech therapy support for a family raising a child with speech disorders. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology*],(17), 105–107. [in Ukrainian].

6. Sukhina I., Rynder I., Skrypnyk T. S 91 Psikhohohichna model rannoho vtruchannia dlia ditei z autyzmom: posibnyk [Psychological model of early intervention for children with autism: guidebook]/ I. Sukhina I. Rynder, T. Skrypnyk / za red. Sukhinoi I.V. – Kyiv-Chernivtsi: «Bukrek», 2017. – 192 s[in Ukrainian].

7. Gilliland, S., & Gillispie, C. (2025, October 7). *Protecting infant health: Closing early intervention service gaps*. New Practice Lab & Early & Elementary Education.

URL https://www.researchgate.net/publication/397962174_Protecting_Infant_Health_Closing_Early_Intervention_Service_Gaps[in English].

8. Wardan, D. K. (2024). Early intervention strategies to support mental health and social development in children. *International Journal of Education and Humanities*, 4(3), 256–265.

URL [https://doi.org/10.58557/\(ijeh\).v4i3.238](https://doi.org/10.58557/(ijeh).v4i3.238)[in English].

9. Tollan, K., Jezrawi, R., Underwood, K., & Janus, M. (2023). A review on early intervention systems. *Current Developmental Disorders Reports*, 10, 147–153.

URL <https://doi.org/10.1007/s40474-023-00274-8>[in English].

10. Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2007). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (pp. xx–xx). Wiley.

URL <https://doi.org/10.1002/9780470147658.chpsy0114>[in English].

11. Guy-Evans, O. (2024, August 19). *Bronfenbrenner's microsystem theory*. Simply Psychology.

URL <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>[in English].

Матеріал надійшов до редакції 10.04.2026

Прорецензовано 4.05.26

Схвалено до друку 14.05.2026

УДК 376.011.3-051: 005.336.6: 355.01

Марина Омельченко,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

neckaa87@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-8292-1791

Scopus ID: 57615382000

Maryna Omelchenko,

Doctor of Psychological Sciences,
Professor of Department of Special Education and Inclusion,
Donbas State Pedagogical University

Олена Мамічева,

доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри спеціальної освіти та інклюзії
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

lena_sk_74@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-5299-7939

Scopus ID: 57312959300

Olena Mamicheva,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Head of the Department of Special Education and Inclusion
Donbas State Pedagogical University

Державний вищий навчальний заклад